

Zapisi iz Butana 1991-1993

Snežana Marić

Zapisi iz Butana
1991-1993

Memoar i putopis

AGM knjiga
2023

Zapisi iz Butana 1991-1993

Zapisi iz Butana – 1991-1993

Snežana Marić

Recenzent: Drenka Dobrosavljević

Izdavač:

AGM knjiga

Beograd-Zemun

www.agmknjiga.co.rs

email: agmknjiga@gmail.com

Za izdavača:

Slavica Sarić Ahmić, direktor i glavni urednik

Dizajn korica: Robi Ahmić

Štamparija: Donat graf, Beograd

Tiraž: 300

ISBN: 978-86-6048-042-4

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41(71)-992

821.163.41(71)-94

МАРИЋ, Снежана, 1941-

Zapisi iz Butana : 1991-1993 : memoar i putopis / Snežana Marić.
- Beograd : AGM knjiga, 2023 (Beograd : Donat graf). - 152 str. ; 21 cm
Tiraž 300. - O autoru: str. 152.
ISBN 978-86-6048-042-4

а) Бутан – Путописи

COBISS.SR-ID 126617609

SVA PRAVA ZADRŽAVA AUTOR I IZDAVAČ. Nijedan deo knjige ne sme se reprodukovati, fotokopirati ili prenositi u bilo kojoj formi: elektronski, mehanički, fotografski ili na drugi način, bez prethodne pismene saglasnosti autora i izdavača.

IZ RECENZIJE

Kao i u prethodnim knjigama („Priče iz Jordana“ i „Sećanja na Burundi“), i u svojoj najnovijoj knjizi “Zapisi iz Butana“, autorka oživljava svoje dnevničke tekstove.

Autorka nas upoznaje sa malenom, bajkovitom zemljom – Butan, koja je jednovremeno otvorena prema modernim tehnologijama, a i dalje je celokupan život u njoj saobrazan sa prirodom, tradicionalnom filozofijom života i duhovnim pogledom na svet.

Izuzetan dar zapažanja, literarni talenat, umetničke sklonosti, veoma široko a temeljno obrazovanje u mnogim sazajnim disciplinama i interesovanje za raznolikost kultura, tradicija, religija; za ljude, njihovo stvaralaštvo, njihov odnos prema posetiocima i gostima, prema „novom“ i „starom“; za način života, ishrane, za vekovne graditeljske veštine i danas žive; za društvene i ekonomske prilike, za prirodne, geografske i istorijske datosti od pradavnih vremena podneblja u kojima je kao stručnjak živela i radila ili u drugim okolnostima duže ili kraće boravila, su zajednički imenitelji svih knjiga Snežane Petrović Marić, pa tako i njenih Zapisa iz Butana.

Uz to, njeno duboko proživljeno lično iskustvo i lični doživljaj svakog detalja kojeg se dotiče, iz stranice u stranicu, njen rukopis zaogrće uvek novim dahom svežine i pretvara memoar i putopis u dinamično i uzbudljivo štivo.

U Beogradu, 13.07.2023.

Drenka Dobrosavljević

Zapisi iz Butana 1991-1993

UVOD

Butan se nalazi u centralnoj Aziji između Kine, Indije (država Asam) Bangladeša i Sikima, koji je pre 30 godina takođe pripao Indiji. Veličina zemlje se poredi sa Švajcarskom, a i reljef joj je sličan. Severni deo predstavlja mlade venačne planine, koje su obronci Himalaja, jugoistočni deo Himalaja. Planine su veoma razuđene i ispresecane rekama i dubokim klisurama. Kažu da je najteži problem Butana baš činjenica da su reke na maloj nadmorskoj visini i propadaju sve niže, tako da najviši vrh Džumulari na 7160 m nadmorske visine (nisam sigurna u preciznost ove cifre, proverite u atlasu, ili na Internetu) a neke reke su na 200 m nadmorske visine, kao i dolina prema Indiji. Najveća reka Indije (reka Gang) izvire u Butanu. Južni deo Butana je u nagibu prema Indiji i pun je šuma, čak i prašuma, iako ima dosta sela i u tom kraju. Najveći broj sela i gradova se nalazi po sredini zemlje gde prolazi glavni asfaltni put sa istoka na zapad, koji je u vreme našeg boravka tamo, bio samo 3,5 m, širok, sa povremenim proširenjima za mimoilaženje vozila. Sada imaju i autoput, delimično. Put ide od Puncolinga na jugozapadu zemlje, penje se do polovine, gde se nalaze prevoji od 2333 m do 4200 m visine i spušta se ka jugoistoku zemlje i indijskoj granici, prema Sandrup-Džonkaru. Ovo je, upravo, grad pola u Butanu, pola i Indiji. U Indiji se zove Jonkar, a čita se kao sto sam gore napisala. Ima i malo sporednih puteva koji povezuju sve Provincije i važne gradove. Zemlja je najvećim delom prekrivena šumom (imala je samo 600000 stanovnika). Ima puno raznih životinja i ptica: majmuni, lemuri, vukovi, jelenovi, medved, crveni panda, himalajski tigar, a nađe se i po neki slon na jugu zemlje. Ima crnih labudova koji dolaze iz Kine samo u određeno doba godine. Nema mnogo rudnog bogatstva. Ima nešto sadre u jugoistočnom delu zemlje i možda

Zapisi iz Butana 1991-1993

nešto srebra i bakra, koji koriste za izradu čašica i dekorativnih predmeta, posebno, verskih predmeta.

Možda zato niko ih nije osvajao. Niko nije ni spomenuo prvi i drugi svetski rat. Za njih to nije ni postojalo, bar sam stekla takav utisak. Japanci im nisu dolazili, a Kinezi su ih ostavili na miru kad su osvojili Tibet (koji se sa Butanom graniči).

Zemlja je poznata po medicinskim biljkama ili lekovitim travama, naročito po limunskoj travi. Uz pomoć UN-a i raznih donatora, prave ulje od 27 vrsta trava i prodaju ga širom sveta, a i u Evropi. Limunska trava se dodaje raznim mastima i kremovima koji služe za masažu ili borbu protiv reumatizma i sličnih bolesti. Ima zaista jak miris limuna ili onog manjeg zelenog ploda koji se zove „lime“ ili lajm.

Kada sam boravila u Butanu, pre 16-18 godina nisu imali televiziju, ni internet. Jedva da su imali radio. Telefon je bio samo u Timpu (prestonica). Centralu im je konstruisao sa satelitom, albanac Ismet Hamiti, kao ekspert Francuske, koja je bila donator. Kasnije se telefonska mreža proširila na istok, i sad imaju i internet i televiziju. U tom vremenu mi smo se sporazumevali sa prestonicom pomoću radio veze. Odemo i zakažemo trenutak kad će razgovor biti, pa se onda uz pomoć radio-telegrafiste uspostavi veza sa Timpuom i mi se dovikujemo i ponavljamo nekoliko puta isto, kako bi bili sigurni da smo se razumeli. Bilo je zabavno. Podseća me na reklamu Radio Beograda: "On nema telefon, on ima radio".

Veoma im je razvijena narodna radinost kao tkanje tepiha, haljina, šalova i drugih korisnih predmeta. Žene tkaju kod kuće ili u radionicama na drvenim razbojima. Često puta sede napolju jer je unutra slabo svetlo, a po selima i nema struje. Muškarci rade predmete od drveta, rezbariju uglavnom vezanu za njihova verovanja, ili metalne predmete za upotrebu, ili opet za verske svrhe. Ima naravno i šnajdera i šustera, ali oni

Zapisi iz Butana 1991-1993

u selu nose samo čizme od filca i svile, a u gradu se nose cipele , koje uvoze iz Indije ili neke druge zemlje.

Ljudi se bave i zemljoradnjom, stočarstvom i trgovinom. Ima dosta terasastih kultura tj. terase s pirinčom i drugim žitaricama. Kod njih ima vrlo malo ravnih terena, zato je terasasta kultura veoma razvijena. Mogu se naći sve vrste voća i povrća koje donose iz Indije, naravno u prestonici i u gradovima blizu indijske granice, ali se mnogo manje moglo naći u Kanglungu, gde smo mi proveli godinu dana. Seljaci jedu samo pirinač i ljutu papriku cele godine. Jedna Kanađanka je oslabila, jer nije mogla da podnese tu ishranu, pa je odbijala da jede. Neguju voćnjake jabuka za koje su dobijali nagrade za proizvodnju soka od jabuka (u Španiji). Rum im je savršen i jeftin. Mi smo ga koristili za rum tortu.

Državna vera je Tantrik-budizam koji dopušta da se veruje u božanstva, koja su oni i pre dolaska budizma poštovali. Kod njih je vrhovni verski poglavar Dže Kempo, jednak kralju, a kralj je bio apsolutista, u vreme našeg boravka tamo.

Prvi zametak države pojavio se u 16-om veku (budizam je prihvaćen još u 7-om veku posle Hrista), kad su plemići sagradili Dzonkove (utvrđenja) u svojim provincijama, koji su služili kao vojna utvrđenja, kao administrativna uprava, kao sud i kao manastir (lakang) ili sedište verske vlasti. I danas, se tu nalazi administracija, sud i manastir, ali je vojska dobila svoje zgrade bliže granicama zemlje tek sredinom 20-og veka.

Predak današnjeg kralja Ugyen Wangchuk (znači mudri i hrabri, ili reinkarnacija Bude hrabri) uspeo je malo milom, malo silom, da ujedini svih 12 provincija u jednu drzavu tj. kraljevinu u kojoj je on postao kralj i to apsolutista, negde početkom 20-og veka, 1904-1913. Tom prilikom ubijen je jedan značajan sveštenik, koji je prorekao da ce biti samo 4 kralja Butana i da će svaki vladati 20 godina, tako da država kao kraljevina neće trajati duže od 100 godina. Naravno to je neka vrsta legende.

Zapisi iz Butana 1991-1993

Današnji kralj (u 21-om veku) nije apsolutista, parlament biraju ljudi tj. narod na izborima. Kralj je kao figura i bavi se dobrotvornim radom.

Značajan čovek i prvi kralj Ugyen, napravio je jednu grešku, koja i danas predstavlja problem za Butan. On se plašio Indije i Engleza pa je zamolio Nepalskog kralja da mu pošalje malo svojih podanika, koji bi mogli da nasele južni deo Butana. Nepalski kralj je poslao 100 000 ljudi čiji potomci i danas žive širom Butana. Ali onda se dogodilo nešto čudno. Nepalci su školovali svoju decu u Indiji i postali su bolje obrazovani nego Butanci, koji su mongolsko-burmanskog porekla. Nepalci su počeli da se bune i da traže parlament u vreme kralja Dorđija, koji je deda današnjem kralju, a otac kralja, koji je vladao kad smo mi bili u Butanu. Nepalci su pravili demonstracije, a kralj se uplašio i ugušio pobunu, ali nije napravio Parlament. Ipak kralj Dorđi je učinio nešto značajno za Butan. Tražio je od Indije da izgradi puteve i da mu pošalje učitelje i profesore i zanatlije. Indija je poslala 100 000 učitelja i zanatlija, koji su osnovali škole za Butance, ali škole u kojima se sve uči na engleskom. Kako svih 12 butanskih jezika nemaju pismo, osim engleskog i nepalskog, u školama se uči dzonka jezik, kao strani jezik. Dzonka je sličan tibetanskom jeziku i jedini je od butanskih jezika koji ima pismo. Indija je pomogla da se izgrade putevi, ali su butanski seljaci davali svoje doprinose, radeći besplatno na tim drumovima. Nepalci su i danas glavni za opravke i održavanje tih drumova i za izgradnju novih. Svaki Dzonk imao je bar jednog glavnog inženjera nepalca, tj. nepalskog porekla. To se sad malo promenilo.

Kralj Dorđi umro je u svojoj 49-oj godini i nasledio ga je sin Singye Džigme Wangchuk (što znači Lav neustrašivi hrabri), kad je imao samo 17 godina. U početku je vladao uz pomoć majke, koja je žena iz Sikima. Bila je još živa kad smo mi bili tamo. Kralj Singye bio je napredniji od svog oca i osnovao je Parlament, u kome je pola ljudi on sam birao, a pola su predlagali trgovci i drugi obrazovani ljudi. Imao je i vladu, za koju je sam birao ministre i smenjivao ih po želji. Na primer, naš šef Dašo Džigme

Zapisi iz Butana 1991-1993

Thinley, je bio samo 2 meseca ministar unutrašnjih poslova, pa je poslat u Ženevu, kao ambasador UN-a, potom je postao Prvi ministar, pa je najzad u vreme novog kralja, koji se zove Džigme Kesar Namgyel Wangchuk, Dašo Džigme izabran od strane naroda za Prvog ministra, jer je bio vođa jedne partije. U vreme našeg boravka u Butanu, partije nisu postojale.

Kralj Singye je osnovao koledže (uz pomoć Kanađanina oca Mac Keja). Mislim da su sva deca bila obuhvaćna školovanjem. Pre njegovog oca svi su bili nepismeni. Počeli su da dolaze i turisti, najpre samo 250 godišnje, a danas već 2500. Kako su povećavali hotelske kapacitete povećavali su i turizam, koji je i danas skup. Treba platiti bar 250 \$ US za jedan dan boravka u Butanu, ali tu spada hrana, prevoz, prenoćište i razne ekskurzije.

U vreme kralja Singye, počele su da se događaju ružne stvari na jugu Butana. Nama su tehničari pokazivali slike strašno unakaženih ljudi, žena i dece, ubijenih ili samo povređenih, za koje se nije znalo ko ih napada. Govorilo se da to rade nepalski uskoci iz Indije, koji tako uzimajući srebro, zlato i novac od seljaka finansiraju svoj ustanak, oružje, itd. Drugi su govorili da ih armija zastrašuje i tera da odu u Indiju ili Nepal. U Nepal u danas postoje izbeglički logori za nepalce iz Butana, koji su tamo rođeni, druga i treća i četvrta generacija. Skoro sam pročitala u novinama da je neke nepalske izbeglice iz Butana primila i Kanada.

Ono što se meni dopalo u Butanu, jesu najpre ljudi, koji su bili neverovatno ljubazni i predusretljivi prema nama, od njegovog veličanstva Kralja Singyea i njegovih supruga (njihova veličanstva Kraljice) do Daše Džigme, do najobičnijih činovnika iz zone do trgovaca i običnih seljaka. Nisam ni sanjala da će boravak u Butanu biti vrhunac naših karijera, ali ako je bio vrhunac, desio se vrlo visoko na zemlji. Živeli smo u Timpuu (piše se Thimphu) na 2320 m nadmorske visine. Jednu godinu smo proveli na istoku, na visini od 1870 m, a radili smo na 2190 m nadmorske visine. (na internetu sam pronašla da je Kanglung, gde smo

Zapisi iz Butana 1991-1993

stanovali, na visini od 2000 m, a Yongfula, gde smo radili, na 2700 m. Mi smo u Butanu dobili drukčije podatke.

Druga, lepa stvar u Butanu su kuće, mislim na tradicionalne zgrade od blata i drveta, sa drvenim prozorima koji imaju oblik turbeta sa šiljkom u sredini i drvene krovove sa kojih vise muški polni organi od drveta, obojeni crveno. Kažu da je to, zato, što je najopasnije Božanstvo Devica, pa je zato protiv nje najbolje sredstvo zna se... penis... a osim toga to je i simbol plodnosti i izobilja. Drveni prozori nemaju staklo već drvene zastore, koji se navlače sa unutrašnje strane zgrade i zatvaraju se drvenim šipovima. Slično su se zatvarala čak i vrata na kraljevskoj palati. Danas svi stavljaju katanac na vrata, jedino fini hoteli imaju fine okrugle italijanske brave. Krovovi kuća u Butanu pokriveni su sa daskama i letvama koje pridržava okruglo kamenje. To okruglo kamenje izgleda kao dragulj iz daleka i divna je dekoracija. Inače mogu se naći slojevi okruglog krupnog kamenja u prirodi, što je znak da je nekad to bilo dno mora, koje se onda izdiglo veoma visoko, ili da je postojala vulkanska aktivnost.

